

LA CONGREGACIÓ D'ISRAEL (כְּנֶשֶׁתָּא דִּישְׂרָאֵל) REFLECTIDA EN EL TARGUM DELS PROFETES

Josep RIBERA-FLORIT

1. Introducció

El Targum com a versió interpretada de la Bíblia en arameu ens ofereix dades molt significatives referents a la comunitat d'Israel, oferint-nos una imatge actualitzada del concepte que ens proporciona la Bíblia jueva.

Troblem, per una part, l'ús en el Targum (Tg)¹ del terme כְּנֶשֶׁתָּא, «congregació», sense qualificatius referint-se a assemblees, reunions litúrgiques (Tgs Jl 1,14; Am 5,21), corresponent al terme hebreu עֲצֵרָה, o també relacionant-lo amb les assemblees jurídiques sinagogals (Tgs Ez 6,7; Am 5,12) com una actualització de l'hebreu עֲצֵר, «porta», que era el lloc on es realitzaven els judicis.²

Per altra banda, l'ús del terme כְּנֶשֶׁתָּא, «congregació», amb els complements de «congregació d'Israel» (Tgs Is 27,2; 51,9.10; Jr 5,7; 8,20; 31,21; Ez 16,14.20.32.34.35; 23,43; Os 2,4.15; 3,3; 9,13; 10,11; Jo 1,8; Am 5,2; 8,13), «congregació de Sió» (Tg Jr 4,31; 6,2.23), «congregació del meu poble» (Tg Jr 4,11; 6,14.26; 8,11.19.21.23) etc., és molt freqüent en el Tg dels Profetes. Ara bé, aquest sintagma apareix, ja sigui sense cap corresponent hebreu (Is 23,3;

1. Les citacions dels Targums dels Profetes que es troben en aquest article són només indicatives, mai exhaustives.

2. En els Profetes el terme hebreu קָהָל, «assemblea», no és un terme gaire usat; en els Profetes Menors es tradueix literalment קָהָלָא (Mi 2,5; Jl 2,16); en Isaïes no es dona; en Jr i Ez, com a verb, es tradueix per כָּנַשׁ, «reunir» (Tg Ez 38,13), i com a nom tant en Jr com sobretot en Ez es tradueix sovint seguint el context en sentit militar (בְּשָׂרִיתָא, «exèrcit», Jr 31,8; Ez 23,24; 27,34). El sinònim עֵדָה, «comunitat», a penes apareix en els Profetes (Os 7,12). En canvi, en els Hagiògrafs trobem קָהָל i עֵדָה traduïts a l'arameu per כְּנֶשֶׁתָּא i מְבוֹרָא, «congregació, assemblea», respectivament (Tg Prov 5,14), mentre els LXX els tradueix per ἄνακλισία i συναγωγή. Sobre el sentit de «donzella» com a «sinagoga», cf. K.J. CATHCART – R.P. GORDON, *The Targum of the Minor Prophets*. Wilmington, Delaware 1989, p. 207, n. 62.

40,3; Jr 9,5; 31,21; Ez 16,14; 23,43; Os 2,15; Za 2,11), o substituint termes femenins com «germana» (Os 2,3), «mare» (Jr 50,12; Ez 19,2; Os 2,4.7), «dona» (Mi 2,9) i, sobretot, «filla» (Is 1,8; 37,22; Jr 4,11; 8,23; Mi 4,8; Za 2,14) i «verge» (Jr 18,13; 31,13; Am 8,13; Za 9,17). En el Tg Ez s'identifica a vegades amb «santuari» (11,16).³

El Tg dels Profetes identifica l'expressió targúmica «congregació d'Israel» (que no es troba en el text hebreu) i les seves variants amb «Israel»; és a dir entès com la comunitat escollida pel Senyor, a qui dóna culte i a qui serveix mitjançant el compliment de la seva voluntat revelada en la Torà (Tgs Is 27,2; 51,9.10; Jr 5,7; 8,20; 31,21; Ez 16,14.20.32.34.35; 23,43; Os 2,4.15; 3,3; 9,13; 10,11; Jl 1,8; Am 5,2; 8,13). De fet, a l'època postbíblica, el nom d'«Israel» és emprat pels jueus en un significat exclusivament religiós (sovint relacionat amb Jerusalem, Tg Ez 22,24), usat sobretot en l'àmbit cùltic i de l'exegesi bíblica, en contraposició al nom de «jueu», que té aleshores una connotació ètnico-política.⁴

Ara bé, per a copsar degudament l'actualització ideològica del Targum dels Profetes reflectida en el concepte de «Congregació d'Israel» cal entendre-ho dins el marc cultural, polític i religiós en què es troba aleshores aquest poble. Un poble que políticament se sent subjugat i humiliat pels poders estrangers de Pèrsia, Grècia i sobretot Roma. Un poble que s'adhereix a la seva fe en el Déu únic i transcendent mitjançant unes normes ja consagrades —la Torà—, el compliment de les quals és una prova de fidelitat al seu Déu i l'arrel de la seva esperança en un futur millor. Un poble que, però, té consciència de la seva infidelitat envers Déu i del càstig merescut amb la necessitat imperiosa de conversió. Un poble que, basat en la seva interpretació religiosa del passat, confia enmig de la humiliació present en la propera venjança divina contra els seus enemics, que serà per a Israel el senyal de la restauració definitiva. Un poble que creu en la pròxima vinguda del Messies per a dur a terme la seva plena realització com a comunitat de Jahvè a la terra d'Israel amb el retorn de tots els seus exiliats.⁵

3. També l'ús de la frase «casa d'Israel» emprada pel Tg dels Profetes (Tgs Is 5,3; 28,9; Jr 1,10; 32,15; Ez 7,4; 36,38; Os 3,1; 4,17; Am 9,12; Na 1,9; Ha 3,7; Za 9,6.7) és, pel context, sinònim de «congregació d'Israel». B. CHILTON, *The Glory of Israel; the Theology and Provenience of the Isaiah Targum*, Sheffield 1983, p. 134, n. 4, considera l'expressió «Congregació d'Israel» del període dels amoràites, mentre «Casa d'Israel» seria una expressió més antiga. Però, de fet, el terme כְּנִסְיָהּ en el sentit de «congregació» ja es troba en el Tg de Leví de Qumran, cf. K. BEYER, *Die arameische Texte vom Toten Meer*, Gotinga 1984, p. 607.

4. Sobre la distinció entre «Judà» i «Israel» a l'època romana, cf. K.G. KUHN, «Israel», en *GLTN*, vol. IV, cols. 1110-1136.

5. Sobre l'ambient polític i social en temps del naixement del cristianisme, cf. E. SCHÜRER – G. VERMES, *Historia del pueblo Judío en tiempos de Jesús (175 a.C.- 135 d.C.)*. Madrid 1985, vol. I.

Amb aquestes premisses es pot entendre com el targumista llegeix i interpreta la imatge de l'Israel bíblic i, en concret, els oracles profètics sobre la congregació d'Israel.

2. *L'amor predilecte de Jahvè envers el seu poble*

La idea de l'elecció divina és definitiva en l'exegeta jueu postbíblic i la gran prova de la predilecció del Senyor envers el seu poble ha estat el do singular de la Torà, del qual han estat privades les altres nacions; per això el TM d'Is 28,9, que diu: «A qui vol ensenyar la ciència o a qui vol explicar la doctrina? A infants tot just desmamats, que estan deixant el pit», el Tg interpreta: «A qui ha estat donada la Llei? I qui *ha estat encarregat de comprendre la saviesa? Tal volta no és per la casa d'Israel que ha estat estimada per damunt de totes les nacions i volguda més que tots els regnes?*» (cf. també Tgs Is 63,19; Jr 3 1,20; Na 1,6).⁶

L'alegria de la verge s'entén com a figura de la joia escatològica de la comunitat d'Israel («s'alegrarà *la congregació d'Israel com en les danses*», Tg Jr 31,13), com també el plany de la noia pel seu enamorat (Tg Jl 1,8) evoca la relació esponsalícia entre el Senyor i el seu poble, tal com ens ho descriuen els Tgs d'Osees (cap. 3) i d'Ezequiel (cap. 16).

La sensibilitat que té el targumista envers Israel, objecte de predilecció divina, fa que mitigui certes expressions dures de la Bíblia adreçades a Israel. Així, matisa la paraula dura «apòstata» (שׂוֹכֵב), canviant el Text Masorètic (TM) de Jr 3,22: «torneu, fills apòstates, i curaré les vostres apostasies», amb una paràfrasi: «torneu, fills *que refuseu* convertir-vos, i jo us *perdonaré quan us convertiu*» (cf. també Tgs Is 57,17; Jr 31,22). No manquen indrets en el Tg on es parla de les apostasies d'Israel (cf. Jr 5,6). Cal, però, remarcar com el Tg entén l'apostasia; en Jr 2,19, on el TM diu: «Et repta la teva mateixa perversitat i et condemnen les teves mateixes apostasies», el Tg comenta: «T'he enviat correccions, *però no t'has apartat de la teva perversitat i perquè no t'has convertit a la Llei, s'executarà en tu el càstig.*» Una altra interpretació targumista que implica mitigació de la duresa del text hebreu envers la Congregació d'Israel la trobem en l'expressió «trencar el pacte», que el traductor arameu canvia per «tergiversar el pacte» (Tgs Is 24,5; 33,8; Jr 11,10; 31,32; Ez 16,59; 17,18; Za 11,10.14...).⁷ En aquesta línia, el Tg evita afirmacions taxatives i pro-

6. E. URBACH, *The Sages. Their Concepts and Beliefs*, Jerusalem 1979, vol. I, pp. 525-527, ens descriu el concepte de l'elecció divina d'Israel tal com s'entenia a l'època dels tannaïtes i dels amoraïtes.

7. Cf. J. RIBERA-FLOTIT, «La imatge d'Israel en el Targum dels Profetes», en *La Paraula al servei dels homes. XXV Jornades de Biblistes Catalans (1963-1985)*, Barcelona 1989, pp. 57-64, esp. p. 58.

cura matisar-les. Així, quan Ez 2,10 del TM diu: «L'estengué (el rotllo) al meu davant i era escrit per dins i per fora; hi havia escrites lamentacions, gemecs i ais», el Tg el comenta: «L'estengué davant meu i era escrit per dins i per fora *el que succeí al principi i el que ha de succeir al final*, i hi havia escrit *que, si la casa d'Israel transgredia la Llei, la sotmetrien les nacions, però si complia, cessarien d'ella* les lamentacions, els gemecs i els ais.» En l'exegesi targúmica hi entra sempre en joc la necessitat imperiosa del penediment i de la conversió, que al final del temps esdevindrà una realitat: «El camí *del seu penediment és present davant meu, els perdonaré i tindré pietat d'ells. Els compensaré amb consols a ells i als qui s'affligien per ells*» (Tg Is 57,18).⁸

3. *Els enemics d'Israel són els adversaris del Senyor*

Per altra banda, el Tg accentua el contrast entre la benvolença i misericòrdia de Déu envers el seu poble, i la severitat del càstig que infligeix als enemics d'Israel. Per això, mentre el TM d'Is 10,25 diu referint-se a Assíria: «Perquè encara una mica, molt poc temps, i se saciarà el meu furor i la meva ira: quan els haurà destruït», la versió targúmica matisa: «Perquè encara una mica més i cessaran *les malediccions contra vosaltres, els de la casa de Jacob, i el meu furor es dirigirà contra les nacions que cometen abominacions* per a exterminar-les.» Aquesta tendència diferenciadora entre Israel i les nacions es fa palesa en el judaisme hel·lènic, emprant dos termes distints: per al poble d'Israel *λαός* i per a les nacions *ἔθνος*.⁹ El Tg arriba a identificar els insults que les nacions profereixen contra Déu amb els que llancen contra Israel; per això la frase d'Is 37,24 referent a Senaquerib: «Per mitjà dels teus servents has insultat el teu Senyor», el Tg ho interpreta: «Per mitjà dels teus servents has insultat el *poble del Senyor*». Els enemics del Senyor ho són del seu poble (Tg Jr 46,10; 48,26.42; 50,5.15.24.29).

La passió de Déu per Sió desvetlla la venjança divina contra les nacions enemigues: «Sento per Sió una gran gelosia, una gran passió», diu el TM de Za 8,2, que el Tg interpreta: «*Vaig a venjar-me del càstig de Sió amb gran zel i amb gran enuig per la meva part contra les nacions que han provocat* (la gelosia).» Per aquesta raó el Tg sol accentuar els càstigs que Déu infligeix als enemics (Tg Jr 1,5;2,3).¹⁰

8. Cf. J. RIBERA-FLORIT, «El perdó i reconciliació en el període intertestamentari i en el Targum dels Profetes», en A. PUIG I TÀRRECH (ed.), *Perdó i reconciliació en la tradició jueva*, Barcelona 2002, pp. 197-207.

9. Cf. P. CHURGIN, *Targum Jonathan to the Prophets*, New Haven 1927, p. 119, n. 9. L'aversion jueva vers els gentils es reflecteix en l'afirmació de R. Simeó segons el qual les nacions han de ser considerades com «bèsties» (TB *Baba Mesia* 114b).

10. Cf. L. SMOLAR – M. ABERBACH, *Studies in Targum Jonathan to the Prophets*, New York 1983, pp. 208-210.

4. Idealització dels avantpassats del poble d'Israel

Una de les característiques del Tg, que comparteix la literatura rabínica, és la d'idealitzar els avantpassats bíblics rellevant llur poder intercessor a causa de les seves bones obres. Sobre els mèrits dels Pares, en tenim un exemple en Is 64,4, on el Tg diu: «*Són presents davant teu les obres dels nostres pares pietosos que fruïen fent la teva voluntat en justícia i veritat; segons la teva actitud bondadosa i compassiva es recordaven del teu temor: vet aquí que sempre que la ira procedent de tu és contra nosaltres perquè hem pecat, a causa de les obres virtuoses dels nostres antics pares, nosaltres som salvats.*» Semblantment, el TM d'Is 62,6 que fa: «Sobre les teves muralles, Jerusalem, he posat sentinelles; tot el dia i tota la nit no han de callar mai. Els qui recordeu Jahvè, no us prengueu pas repòs», esdevé en el Tg: «*Vet aquí que les obres virtuoses dels teus pares, ciutat de Jerusalem, són posades i guardades davant meu, dia i nit sense treva; el record de les teves bones obres és evocat davant meu sense parar*» (cf. també Tg Jr 2,2; 12,5; 31,16.21).

Gràcies als mèrits (זְכוּת) dels justos d'antany no solament Israel sinó també la comunitat humana ha estat salvada en moments crítics de la història: «Així ha dit el Senyor: Com quan Noè fou trobat *just en la generació del diluvi* i vaig prometre no destruir-lo, *per tal de restaurar el món des d'ell*, així obraré a causa dels meus servents pietosos, no malmetent-ho tot» (Tg Is 65,8). Entre els avantpassats, el Tg dels Profetes enalteix especialment Abraham, considerat com «l'únic» (Tgs Is 51,2; Ez 33,24; Ml 2,15), que en la literatura rabínica vol dir el just per excel·lència.¹¹ Ell és per a Israel el paradigma de l'obediència a Déu, de fidelitat al seu servei (Tg Is 48,16). Al mateix temps, Israel és «llinatge d'Abraham» (Tg Is 5,1), en quant Abraham és signe d'identitat per al poble escollit i record perenne de la vocació i elecció divines.

Entre els mèrits dels Pares d'Israel pren un significat singular el mèrit del sacrifici d'Isaac (עֲקָרָה). En aquest sentit, Ml 7,20: «Seràs fidel a Jacob i benèvol amb Abraham, com vares jurar als nostres pares en temps llunyans», el Tg ho glossa així: «*Trametràs la fidelitat de Jacob als seus fills, tal com ho vares jurar a Betel, les bondats d'Abraham a la seva nissaga segons el jurament entre els fragments* (de l'Aliança), *et recordaràs pel nostre bé del sacrifici* (עֲקָרָה) *d'Isaac, que fou lligat sobre l'altar davant teu, practicaràs en nosaltres les bondats que jures als nostres pares des de temps llunyans.*»¹² Per altra banda, el Tg recolza el criteri d'Ezequiel (cap. 18) sobre la responsabilitat per-

11. Cf J. RIBERA-FLORENT, *Targum de Ezequiel*, Estella (Navarra) 2004, p. 48.

12. Cf. R. LE DÉAUT, «Aspects de l'intercession dans le Judaïsme Ancien», *JSJ* 1 (1970) 35-57. Sobre el significat teològic de la *aqeda*, cf. P.R. DAVIES – B.D. CHILTON, «The Aqedah: a Revised Tradition History», *CBQ* 40 (1978) 514-546.

sonal dels actes pecaminosos i no accepta la dimensió corporativa en el demèrit i en el pecat, segons Ex 20,5; 34,7.¹³

El targumista té, però, una aguda sensibilitat moral que li fa reconèixer clarament els esgarriaments d'Israel en el passat i en el present. Una prova en pot ser la interpretació moral que fa de passatges al·legòrics com Is 5, Ez 16, Os 1 i que podem copsar en el següent apartat.¹⁴

5. Actitud d'Israel envers Déu: l'observança de la Torà

El gran do de la Llei és la joia més preuada que llueix Israel, esposa del Senyor: «Us vaig engalanar amb l'ornat de les paraules de la Llei, escrites sobre dues taules de pedra i posades sobre les mans de Moisès, i us vaig santificar amb la santedat del meu Nom excels» (Tg Ez 16,11). La resposta a la predilecció divina per part d'Israel, a l'època postbíblica se centra i concreta en l'observança de la Llei com a expressió amorosa de fidelitat a l'Aliança. Ja hem vist com la Llei és el màxim do del Senyor al seu poble (Tgs Is 63,19; Os 5,9). Però Déu no solament ha revelat a Israel la Llei, sinó també el seu ensenyament i interpretació (אלפן אוריתא, Tgs Is 33,32; 43,12; Mi 4,2). La gran preocupació del targumista és que aquesta Llei sigui ensenyada i coneguda i, lògicament, practicada (Tgs Jr 10,21; 22,21, Ez 12,27).¹⁵

Precisament l'observança de la Torà és la prova evident que Israel pertany a l'Aliança sinaítica: «Així els respondreu [als idòlatres]: nosaltres obeïm la Llei que ens ha estat donada com a testimoni» (Tg Is 8,20). Aital actitud fa que en la ment del targumista hi hagi una doble comunitat israelita: l'Israel ver, el dels justos, fidels a la Torà, i l'Israel impiu, el dels qui transgredeixen i menyspreen les normes de la Llei. Els justos d'Israel anhelan constantment ser instruïts en la Llei (Tg Is 32,6) i no solament refusen de fer el mal sinó que endemés realitzen «bones obres» a favor dels altres membres de la comunitat israelita: «Benaürats vosaltres, els justos, que heu realitzat bones obres» (Tg Is 32,20). En contraposició, els impius d'Israel són els qui «han conculcat la paraula de Jahvè i perquè els havia manat que observessin la Llei no han volgut fer el que se'ls manava; per això seran lliurats a les nacions que ignoren la Llei (Tg Is 28,13; cf. Is 1,31).¹⁶

13. Sobre la interpretació targúmica de la Torà en Ezequiel, cf. RIBERA-FLORIT, *Targum de Ezequiel*, 54-60.

14. Cf. RIBERA-FLORIT, *Targum de Ezequiel*, 49.

15. Cf. J. RIBERA-FLORIT, «La Ley en el Targum de Ezequiel», *Anuari de Filologia XVIII E* 5 (1995) 31-38. Tota la literatura rabínica de caire jurídic, la mixnà i els talmuds, són una prova palesa de la importància que l'estudi de la Torà pren en el judaisme, cf. H.L. STRACK – G. STEM-BERGER, *Introducción a la literatura talmúdica y midrásica*. Edición española preparada por M. Pérez, València 1988.

16. Segons l'exegesi jueva, les «bones obres» són el signe extern dels justos de veritat, com les «males obres» ho són dels malvats: Tg Is 5,2,4; TB *Baba Qama* 17a; *Aboda Zara* 5b.

La rebel·lia d'Israel contra el seu Déu la proclama el profeta, segons Tg Jr 3,13: «Reconeix senzillament els teus pecats, ja que *t'has rebel·lat* contra la Paraula del Senyor, el teu Déu, i *has corromput* els teus camins: *t'has associat als pobles que adoren ídols* [...] i la meva Paraula no l'heu acollida»; aquesta s'expressa en la frase típicament jueva «obres dolentes» (Tg Jr 2,9.12.21.23; 6,29; 13,10.23), i es concreta en els pecats més significatius: tergiversar el compromís de l'Aliança (Tg Jr 11,10; 14,21; 31,32), l'abandó del culte al Senyor i la idolatria (Tgs Jr 2,13; 5,19; 15,3; 17,3; Ez 13,18; 14,6; 22,2.8.13.25-28).¹⁷ Déu, però, sempre concedeix als impius, per la seva misericòrdia, l'oportunitat de convertir-se (Tgs Is 42,14; Jr 13,27);¹⁸ tanmateix, llur obstinació és la causa dels càstigs i desgràcies que els sobrevindran especialment a l'era escatològica (Tg Is 5,30; 21,12; 24,16; 26,14). També les nacions amb les seves «males obres» pertanyen al grup dels malvats.

Manta vegada el Tg ofereix una breu síntesi de la història d'Israel on es posen en relleu els grans prodigis que el Senyor ha realitzat per al seu poble, contrastats amb les infidelitats d'aquest (Tgs Is 43,2; Ez 16,1-15; 19,1-14; Ha 3,13-14). El record de les gestes alliberadores del passat és un estímul per a l'Israel humiliat en el present, perquè confii en la pròxima intervenció divina a favor seu. El Tg en aquest sentit segueix la línia esperançadora de la literatura apocalíptica.

El Tg reconeix que Israel en el passat, i també en el present, no compleix la Llei com calia i que totes les desgràcies que ha sofert, d'ordre moral i físic, tenen la seva raó en l'abandó de la Torà i en la negació a convertir-se a ella (למַחֵב לְאוֹרֵיהָ, Tgs Is 1,3; Jr 2,19). En la llarga paràfrasi del Tg Is 28,13 s'entreveu que la trista situació actual en què es troba l'Israel de l'època del Tg és motivada per dues raons morals: la transgressió dels manaments de la Llei i el menyspreu envers el culte del santuari. L'exili i la dispersió d'Israel és una de les conseqüències més greus (Tg Is 42,7). Com que la història del poble demostra que quan Israel ha tornat al compliment de la Llei Déu l'ha beneït amb tota mena de favors, el Tg vol que el poble actual aprengui bé aquesta lliçó. Cal, per altra part, insistir que la idea legalista del compliment de la Llei i de l'estricta retribució segons la seva observança és molt llunyana del pensament del targumista.

També el santuari, centre del culte d'Israel a Jahvè, esdevé pedra de toc per a avaluar la vera religiositat d'Israel. Israel ha comès la iniquitat de profanar-

17. Per a altres citacions del Tg Jonatan, cf. SMOLAR-ABERBACH, *Studies in Targum*, 131, n. 16; cf. també J. RIBERA-FLORIT, *Traducció del Targum de Jeremías*, Estella (Navarra) 1992, pp. 46-50.

18. Déu sempre concedeix un termini al malvat per a la seva conversió, abans que arribi el moment improporogable del judici; cf. J. RIBERA-FLORIT, *El Targum de Isaías*, Valencia 1988, p. 182; E. LEVINE, *The Aramaic Versions of the Bible. Contents and Context*, Berlin 1988, p. 85.

lo, celebrant-hi cultes idolàtrics (Tg Is 28,10). Raó que explica que la Presència divina (שכנא) s'allunyi del temple (Tgs Is 30,20; Ez 7,22) i que aquest sigui destruït (Tgs Is 32,14; Ez 24,25). Dintre el context cùltic cal esmentar l'èmfasi que el Tg dóna a l'oració, ja que el temple ha estat substituït per la sinagoga, lloc de pregària i d'escolta de la Paraula de Déu (Tgs Jr 11,11.12.14; 14,12.13; 29,12; Ez 8,18). Déu acull favorablement la pregària dels justos que s'afanyen a complir la Llei i per ella sofreixen (Tg Is 41,17); «respondre», referint-se a Déu, pren sovint en el Tg el sentit de «acollir la pregària» dels justos (cf. Tgs Is 9,8; 58,9; 65,24; Jr 33,3; Os 2,23; Za 10,6; 13,9).¹⁹

6. La missió del profeta envers Israel

El profeta, segons el Tg, és un home dotat de l'esperit de profecia o esperit sant, la missió principal del qual és la d'ensenyar la Llei i exhortar al seu compliment: «*Profeta, digue'ls: Heus ací que la casa d'Israel s'ha rebel·lat, allunyant-se de la Llei i no vol convertir-se*» (Tg Is 5,3; cf. també Tg Jr 14,14; 22,21). Per això, el record de les desgràcies passades i l'amenaça de calamitats properes tenen per objectiu aconseguir que tot el poble retorni a la Llei i al culte (Tgs Is 22,1.5; Jr 1,6; 4,15; 6,11; 15,17; Ez 19,12-14; 23,46; Am 9,1). Per aquesta mateixa raó, el profeta expressa la condicional «si es convertissin» per a anunciar els beneficis que aital actitud portaria a Israel (Tgs Is 28,10; 42,19; Os 1,3; Ha 3,1). Aquesta exhortació s'estén també al retorn al culte (Tgs Jr 14ss; Os 10,12) i al temor al Senyor (Tg Jr 17,16).

Una altra missió important del profeta, lligada a l'amor predilecte de Jahvè envers Israel, és la de consolar el poble mitjançant les prediccions d'un futur pròxim que implica la salvació definitiva d'Israel (Tgs Is 40,1.9; Jr 31,26; Ez 37, 21; Os 2,16). D'aquesta faicó el profeta, segons el Tg, és un clarivident de l'era escatològica i messiànica com un esdeveniment cert i proper (Tgs Is 21,11.12; 40,2; Jr 31,26). Tanmateix el Tg amonesta amb insistència que el poble no confongui el ver profeta amb el fals profeta, el qual, mancat de l'esperit profètic, pot induir a falses esperances (Tgs Jr 4,9-11; 5,13.31; 23,17; Ez 13,10.14-16; Za 10,2) i interpretar indègudament la Llei (Tgs Jr 14,4; Ez 13,6.9; Za 10,2).²⁰

19. Abot de rabbí Natán (ARN) 4,5 afirma que l'oració és més valuosa que els sacrificis. En tots els Tgs es constata la importància que es dóna a la pregària: cf. LEVINE, *The Aramaic Versions*, 123, 133-134.

20. Cf. J. RIBERA-FLORIT, «El Profetismo según el Targum Jonatán y el Targum Plaestinenese», *Salvación en la Palabra. En Memoria del Prof. A. Díez Macho*, Madrid 1986, pp. 489-501. Sobre la presència de la profecia en època postbíblica i pre-cristiana, cf. F.E. GREENSPAHN, «Why Prophecy ceased», *JBL* 108 (1989) 37-49; cf. també RIBERA-FLORIT, *Targum de Jeremías*, 52-56; *Targum de Ezequiel*, 65-69.

7. L'Israel escatològic

Amb certa freqüència el Tg parla de la revelació del Regne de Déu (Tgs Is 24,23; 31,4; Mi 4,7; Za 14,9), revelació que implica la manifestació imprevista i definitiva del poder del Senyor a favor del seu poble, sobretot de l'Israel just i fidel, destruint les forces enemigues i venjant-se dels malvats i impius.²¹

Relacionada amb la manifestació del regne de Déu es troba en el Tg la fórmula aramea יומא דעתיך למיחי מן קדם יי, «el dia que està a punt d'arribar procedent del Senyor» (Tgs Is 2,12; Ez 30,3; Jo 1,15; Am 5,18.20; Za 14, 1; MI 3,23...). El sintagma דעתיך למיחי, procedent de l'hebreu míxnic, confereix al verb que segueix el matis de certesa i també, segons el context, de proximitat de l'acció verbal.²²

Quant a l'objectiu del Dia del Senyor, el Tg destaca l'execució de la venjança divina contra els enemics d'Israel: «... *contra tots els poderosos* per a abatre'ls: *contra tots els reis forts i poderosos de les nacions i contra tots els tirans de les regions*» (Tg Is 2,12-13). En concret, s'anuncia la destrucció dels quatre regnes que, arran de l'exili, humiliaren Israel: «*Doncs el regne de Babilònia no subsistirà [...] seran morts els reis de Mèdia i els herois de Grècia no prosperaran; seran destruïts els romans i no recolliran impostos a Jerusalem*» (Tg Ha 3,17).

Un dels moments culminants del temps escatològic, del qual el Tg dels Profetes no distingeix gaire el món present del món futur, és la resurrecció dels morts. Hi ha una oscil·lació entre una resurrecció de caire universal com a mitjà per a un judici final, i la resurrecció entesa com a premi dels justos (cf. Tgs Is 26,19; 38,16; 45,8; Os 6,2). El valor de la resurrecció com a recompensa es fa més clar en sentit negatiu, és a dir quan la privació de la resurrecció és considerada com a càstig. Així en són privats, per exemple, els qui donen culte als morts (Tg Is 26,14). Força detalls, respecte a la resurrecció, que es troben en els targums s'inspiren en el capítol 37 d'Ezequiel, entès en clau de resurrecció final.²³

21. Cf. RIBERA-FLORIT, *El Targum de Isaías*, 50-51.

22. Sobre el sentit semàntic de עתיך, cf. J. RIBERA-FLORIT, «Funciones modificadoras de 'atid en arameo», *Aula Orientalis* 4 (1986) 153-155; cf. també ID., «La escatología en el targum Jonatán (TgJon) y su relación con el targum palestinese (Tg Pal)», V. COLLADO y V. VILAR (eds.), *II Simposio Bíblico Español*, Valencia-Córdoba 1987, pp. 487-499, esp. p. 489.

23. Mentre que el Tg de Jonatan no interpreta el cap. 37 d'Ezequiel en sentit resurreccionista, el fragment d'aquest capítol que tenim a la nostra disposició del Tg palestinec sí que li dona una interpretació clarament resurreccionista, la qual és compartida per molts altres textos jueus pre-rabínics i rabínics: cf. A. RODRÍGUEZ CARMONA, *Targum y resurrección*, Granada 1978, pp. 73-93; J. RIBERA-FLORIT, «La exegesis judeo-targúmica sobre la resurrección», *Estudios Bíblicos* 46 (1988) 295-302.

8. *Israel i el Messies*

El Tg manta vegada inclou de manera explícita el nom del «Messies» en aquelles profecies bíbliques que a l'època postexílica eren interpretades com a messiàniques pels exegetes jueus. Entre les funcions messiàniques que el Tg esmenta, cal remarcar la de «rei d'Israel» que venç els enemics del poble (Tgs Is 10,27; 52,13-15; 53,7; Ha 3,17.18), restaura el regne d'Israel (Tg Mi 4,8; 5,11) i reuneix el poble exiliat i dispersat (Tg Os 2,2; 14,8). També ens el presenta com a defensor i intèrpret fidedigne de la Llei (Tg Is 9,5-6; 42,7; 53,11.12), que promou la conversió d'Israel (Tg Os 3,5); és també el reconstructor del temple i renovador del culte: «Però ell *reconstruirà el santuari, que ha estat profanat pels nostres pecats i lliurat per les nostres iniquitats. Amb el seu ensenyament s'incrementarà la pau entre nosaltres i seguint amb afany les seves paraules se'ns perdonaran els nostres pecats*» (Tg Is 53,5; cf. també Tgs Os 3,3-5; Za 6,12.13). Especialment per la seva intercessió, seran perdonats a Israel els seus pecats (Tg Is 53,4.5.11) i exercirà la missió de jutge en el judici escatològic (Tg Is 53,9). L'expressió targúmica «el Messies d'Israel» (Tgs Is 11,6; 16,1.5; Mi 4,8) és la síntesi de la vinculació total entre el Messies i el poble del Senyor, en quant aquell és com l'instrument diví per a dur a terme la salvació escatològica a favor d'Israel.²⁴

D'aquesta compenetració entre el Messies i Israel el Tg atribueix també a Israel el concepte messiànic de «servent del Senyor», com a objecte de complaença divina (Tg Is 44,1-2) i de redempció i glorificació (Tg Is 49,3). Al mateix temps el Tg identifica Israel amb el servent sofrent (Tg Is 52,14), menyspreat (Tg Is 53,3.4), que s'ha esgarriat (Tg Is 53,6) i que Déu purifica de les seves culpes (Tg Is 53,10).

9. *Salvació dels justos i condemna dels malvats*

Israel, poble escollit i unit al Senyor per l'Aliança, és l'objecte primordial de la salvació escatològica, però no en un sentit genèric i global sinó de manera específica: tots i cada un dels membres del poble escollit en quant, per la pràctica de la Llei, pertanyen al pacte sinaític. Aquests són tant els justos que sempre han observat la Torà (Tg Is 4,3; 9,6; 26,19) com aquells qui, havent-la transgredida, després han tornat al seu compliment (Tg Is 57,19). Així llegim en el Tg Is 4,3: «... *El qui hagi guardat la Llei s'establirà a Jerusalem i serà*

24. Cf. S.H. LEVEY, *The Messiah, an Aramaic Interpretation; The Messianic Exegesis of the Targum*, New York 1974; RIBERA-FLORIT, *El Targum de Isaías*, 53-54. Sobre la revelació del Messies, cf. ID., *Targum Jeremías*, 176, n. 9, i E. GIRALT I LÓPEZ, «La ideología del Targum de Miqueas», *Illu. Revista de ciencias de las religiones* 3 (2000) 95-109, esp. pp. 105-107.

anomenat sant; tothom qui està inscrit per a la vida *eterna veurà la consolació* de Jerusalem.» En aquest passatge es barregen els distints plans de l'era escatològica. Un altre signe de la salvació dels justos serà el retorn dels exiliats: «Sió serà redimida *després de complir-se contra ella* la sentència; aleshores *els qui hagin observat la Llei* tornaran a ella amb justícia» (Tg Is 1,27; cf. també Tg Jr 29,14; 50,19) per tal de posseir de nou la terra promesa (Tg Is, 66,9). Tanmateix, la gran recompensa de l'Israel just serà la vida i alegria eternes (Tgs Is 26,19; Ez 20,13.21; Os 14,10).

Per altra banda, el Tg afirma rotundament l'existència d'un lloc definitiu de sofriment, de turment de foc, anomenat normalment Gehenna. En general, es fa mereixedor de la Gehenna el qui desobeeix la voluntat del Senyor o es rebel·la contra ell o contra la seva Llei (Tgs Is 66,24; Jr 17,13). Per això es consideren mereixedors de la Gehenna tots els enemics d'Israel que ho són del seu Déu (Tg Is 30,32-33), com també els jueus impius, violadors de la Llei (Tgs Is 26,15; 33,14; Os 14,10). Precisament el Tg Is acaba amb la següent reflexió sobre el càstig escatològic dels malvats: «Aleshores sortiran i veuran els cadàvers dels homes pecadors que *es rebel·laren* contra la meva *Paraula*, certament llur *esperit* no morirà i el seu foc no s'extingirà i *els malvats seran condemnats a la Gehenna fins que els justos diguin d'ells: Ja n'hem vist prou*» (Tg Is 66,24).²⁵

Ara bé, en l'enumeració de les causes que comporten la condemna a la Gehenna hom adverteix en els Targums una evolució moral: des de l'actitud dels impius que s'aparten de la comunitat d'Israel i de l'Aliança amb el Senyor, ja que no accepten les exigències d'aquesta, a les culpes concretes que per la seva gravetat són considerades pels rabins mereixedores de la Gehenna (Tg Jr 2,13.34; 3,25; 23,10).²⁶

10. La imatge targúmica d'Israel i el Nou Testament

Trobem alguns elements del Tg dels Profetes referents a Israel que tenen un ressò més o menys explícit en el Nou Testament (NT).²⁷ La significació singular que té Abraham per a Israel, segons el Tg (Is 41,2; 46,11; 51,2), la trobem reflectida en Joan (Jn 8,33s) i en Pau (Gal 3,6-29; Rm 4). També la doctrina dels mèrits dels Pares i justos de l'Israel històric (Tg Is 27,3; 43,7; 62,6) té un

25. Sobre la Gehenna en el Tg dels Profetes, vegeu SMOLAR-ABERBACH, *Studies in Targum*, 185-186. LEVINE, *The Aramaic Version*, 222-223.

26. Els pecats capitals («mortals»), segons el rabinisme, són la idolatria, l'homicidi, l'adulteri i l'incest; vegeu «sin» en *Encyclopaedia Judaica*, Jerusalem 1972, cols. 1591-1593.

27. Sobre elements comuns entre el Tg palestínic i el NT, cf. T. MARTÍNEZ SÁIZ, *Traduccions aramees de la Bíblia. Los targumim del Pentateuco*. I. *Génesis*, Estella (Navarra) 2004, pp. 37-41.

clar paral·lel en el NT (Rm 11,28) i sobretot un descabdellament extraordinari en l'aplicació dels mèrits de Crist (cf. Rm 5).

La Llei del poble escollit, sota la imatge de l'aigua que apaivaga la set espiritual dels justos (Tg Is 12,3; 32,6; 41,17), evoca l'aigua viva de Joan (Jn 4; 7,38; Ap 22,1-2). També el simbolisme de la Llei com a llum (אוריהא) que il·lumina (Tg Is 2,5) s'associa fàcilment a la llum que envaeix el qui segueix Jesús (Jn 1,7-9), ja que el coneixement de la Llei (Tg Is 54,13) segons el NT porta a Crist (Jn 6,45). Israel, com els creients en Jesús, pot ser víctima de «l'esperit d'esgarriament» (Tg Is 19,14; 1Jn 4,6). La paràbola del pastor i les ovelles (Jn 10,1-30), inspirada en Ez 34, pren en el Tg uns matisos escatològics i messiànics, tal com apareix en Jn 10,1-18. En quant Israel ha estat moralment cec i sord a la crida divina (Tg Is 35,5; 43,8; 1Jn 12,40-41), Pau creu que una de les seves missions principals és la d'obrir els ulls d'Israel a la veritat que ell predica (Ac 26,16-18). Ambdós, el Tg i el NT, cadascú segons la seva perspectiva religiosa, reconeixen que el càstig més evident de la rebel·lió d'Israel ha estat l'exili, la dispersió (Tg Is 53,6; Mt 26,31; Mc 14,27). La retribució final, sota el símbol del gra i la palla, de Mt 3,12 té un antecedent clar en Tg Jr 23,28: «*Heus ací que com se separa la palla del blat així els impius dels justos, ha dit el Senyor.*» També en aquesta línia la conversió de l'Israel rebel és l'objectiu comú i primordial del Tg i del NT (Tgs Is 1,16; 31,6; Jr 6,29; 31,21; Mt 4,17; 12,43-45; Lc 1,16s; 3,10s).

Quant a termes i expressions comunes del Tg i el NT, cal recordar abans de res que l'expressió כְּנִשְׂתָּא בְּיִשְׂרָאֵל, «congregació d'Israel», i les seves variants es reflecteixen en la paraula grega ἐκκλησία del NT.²⁸ En el pla moral del comportament dels membres del poble de Déu, certs vocables prenen un significat semblant en el Tg i en el NT. Així, el pecat s'entén com a «deute» (דְּבוּתָא, Tg Is 1,4; 5,18; ὀφείλημα, Mt 6,12; Lc 11,4); l'acció de perdonar s'interpreta com «deixar, desfer» (שְׁבַק, Tg Is 53,6.12; ἀφήμι, Jn 20,23); «apropar-se», en contraposició a «allunyar-se», pren el sentit religiós de «creure» o no en Jahvè o en Jesús (Tg Is 48,16; Ef 2,13); «curar» del TM, el Tg i el NT a vegades li donen el sentit moral de «perdonar» (Tg Is 6,9-10; 53,5; 57,18; Jr 3,22; Mc 4,12; Mt 9,1-8). La fórmula clàssica jueva «mesura per mesura» (Tg Is 27,8) es troba també citada en Mt (7,2), Mc (4,24) i Lc (6,39) i la seva aplicació comporta implicacions escatològiques (Tg Is 50,11; Mt 26,52), com també la fórmula rabínica «bones obres i males obres» (Tg Jr 4,3) té un ressò en el NT (1Pe 2,12). De manera semblant, el terme «carn» pren algun cop el sentit moral pejoratiu de «malvats» (Tg Is 40,16; 1Co 3,1).

Un denominador comú del Tg i del NT és l'esperança ferma en la pròxima arribada de l'era escatològica. La paraula clau per a anunciar aquesta arribada

28. Precisament en siríac i en arameu palestínic כְּנִשְׂתָּא és la traducció literal de ἐκκλησία i συναγωγή; per això no sembla encertada l'afirmació d'E. Urbach, *The Sages. Their Concepts and Beliefs*, Jerusalem 1979, pp. 646-647, el qual nega tota relació entre ἐκκλησία i כְּנִשְׂתָּא.

del regne de Déu és «manifestació» (אֲתִגְלוֹתָ, ἐπιφάνεια, Tgs Is 24,23; 31,4; 40,9; Jr 30,21; Lc 9,11; 2Tm 4,1.8). Així mateix les diverses etapes que componen l'entramat de l'era escatològica —el retorn de l'Israel exiliat i dispers, la resurrecció, la retribució final de la vida eterna i del càstig de l'infern (la Gehenna), etc.— són elements comuns tant als Targums com al NT. De fet, tant el Tg com el NT consideren l'arribada del regne del Messies com un esdeveniment proper i pel qual ha sospirat des de llarg temps l'Israel veritable (Tg Is 52,13-15; 53,10; Lc 9,27; 10,23-24). En un escenari pasqual i escatològic, el perdó dels pecats es troba íntimament relacionat amb la infusió de l'Esperit Sant i l'aigua purificadora tant en Ez 36,25-27.38 com en Jn 10,37-39 i 20,19-24. El Tg Jl 3,1-2 hi afegeix els qualificatius «sant» i «profètic» («esperit sant», «esperit profètic») que, en la glossa que Actes 2,16-21 fa de Jl 3,1-5, ho relaciona amb el do de la profecia.²⁹

11. Conclusions

En el judaisme postbíblic s'ha assolit plenament la convicció de l'elecció divina: la comunitat d'Israel és el poble escollit per Jahvè, el Senyor, l'inefable. Per això, el Tg dels Profetes ofereix normalment una imatge enaltida d'Israel. Malgrat el reconeixement de tots els aspectes negatius que l'enterboleixen, el Tg confia plenament en la victòria escatològica del veritable Israel format pels fidels seguidors de la Llei o convertits a ella. Més encara, el Tg sembla ja paladejar la definitiva alliberació d'Israel dels enemics que ha de portar a terme el Messies. Hom ja albira l'aplec de tots els exiliats i dispersats d'Israel que tornen i s'estableixen joiosament i victoriosament en la seva pàtria, on Jerusalem esdevé el centre universal del culte al Senyor, al qual amb la seva Presència omple de goig etern els seus. A la vegada Déu executa la seva justícia de manera decisiva contra tots els seus enemics, que ho són també d'Israel, el seu poble escollit.

Quan el cristianisme es diferencia del judaisme, amb la plena consciència de la divinitat de Jesús de Natzaret i en possessió d'escriptures pròpies, el Nou Testament, es perfila una clara diferenciació i oposició entre l'Església de Jesús i la Comunitat d'Israel. Aquella té per eix central la persona de Jesús, mentre que la Congregació d'Israel se sent lligada íntimament amb el Senyor, mitjançant la Torà. La Torà inclou una actitud cúltica de servei exclusiu i adient

29. Segons la tradició midràixica, a l'època messiànica cada membre del *bet-ha-midraix* rebra l'Esperit Sant, gràcies al qual entendreà per ell mateix les *halakot* i les *haggadot*, basant-se en Tg Jl 3,1; cf. M. PÉREZ, *Tradiciones mesiánicas en el Targum Palestinense*, Valencia-Jerusalem 1981, pp. 76-77; A. DEL AGUA, *El método midrásico y la exégesis del Nuevo Testamento*, Valencia 1985, pp. 164 i 222, considera que el relat de Pentecostès (Ac 2,16-21) és presentat como un *deraix* de compliment de la profecia de Jl 3,1-5 a l'estil d'un *péixer*.

a Jahvè i una dimensió moral de comportament vers els altres, que són els membres de la comunitat. Ambdues religions diferencien la comunitat pròpia de la dels altres que no hi pertanyen per raons exclusivistes: no formen part de la comunitat d'Israel els qui no accepten Jahvè i la seva voluntat expressada en la Torà amb el compliment íntegre d'aquesta. No forma part de la comunitat cristiana qui no accepta Jesús de Natzaret en la seva dimensió messiànica i divina, seguint els seus ensenyaments.

Hi ha, en la comunitat d'Israel, una consciència accentuada de culpabilitat col·lectiva, d'infidelitat al seu Déu, Jahvè, arrel i causa de tots els desastres que tenen lloc a través de la història.

Troben en ambdues religions entre els membres que conformen la comunitat una separació clara: la dels justos i la dels malvats. Per al judaisme postbíblic, els justos constitueixen la vera Comunitat d'Israel, aquella que, complint la voluntat de Jahvè, que és la Torà, és mereixedora de les promeses de salvació de dimensió sobretot escatològica. La majoria d'aquestes promeses no es troben en la Bíblia, sinó que són una reflexió jueva postbíblica. Els malvats transgressors de la Llei, i també els justos que de vegades la conculquen, tenen sempre l'oportunitat de penedir-se i convertir-se per tal d'assolir el perdó diví. El moment més significatiu d'aquest perdó serà el dia de l'Expiació. Per al cristianisme, pertanyen plenament a l'Església de Crist els qui creuen en ell com a Messies Salvador; si no, són considerats com a pecadors i condemnats. Per altra banda, el judaisme targúmic manifesta que els mèrits dels Pares de la Comunitat d'Israel repercuteixen en benefici d'aquesta. També el cristianisme expressa de manera detallada la solidaritat entre els seus membres en la imatge paulina de l'Església, cos de Crist (1Co 12,12-31).

En ambdues religions l'escatologia se sent propera i llunyana. En l'època postbíblica jueva és propera, però en temps del rabinisme de finals del segle i esdevé cada vegada més llunyana, el final dels temps. El Messies jueu comprèn totes les dimensions que poden afectar la comunitat d'Israel: és el líder polític i militar, és el mestre de la Llei, és l'intercessor en el perdó de la comunitat, és el jutge universal. El messianisme de Jesús de Natzaret, d'una dimensió netament espiritual, situa l'Església en el temps escatològic, que ha de culminar al final dels temps.

Josep RIBERA-FLORIT

St. Josep, 12-14, casa 18

E – 08172 SANT CUGAT DEL VALLÈS (Barcelona)

E-mail: jribera@ub.edu

Summary

Considering the political oppression and the religious currents of the time in which the Targum of the prophets is formed, it is clear that it underlines above all the divine predilection towards the community of Israel. In contrast, the enemies of Israel are identified with the enemies of Yahweh. One of the Targumic characteristics is the idealisation of the Fathers of the people and their intercessory power. God has granted to the community of Israel the great gift of the Torah, which the people have often trampled on and have not wanted to know about or observe. The prophet is the great master who teaches and promotes the fulfilment of the Law. The longed-for end times will bring about the destruction of the enemies, the return of the dispersed people and the full observance of the Torah. The divine instrument will be the Messiah. The salvation of just Israel and the condemnation of the evil ones to Gehenna, will be the final episode of the eschatological era. Christianity inherits from post-biblical Judaism a series of common elements which make its Jewish roots evident.